

PEDAGOGIKA

Vybrané otázky

Obsah

1 Klasifikácia metód výučby	2
2 Všeobecno-didaktické metódy	3
3 Klasifikácia metód založená na teóriách učenia	5
4 Organizačné formy vyučovacieho procesu.....	6
5 Didaktické zásady	7
6 Osobnosť učiteľa, typológia, vyučovacie štýly.....	9
7 Učebné pomôcky – funkcie a požiadavky kladené na učebné pomôcky	10
8 Materiálne didaktické prostriedky	11
9 Kurikulum, štandardy	12
10 Skúšanie a hodnotenie	14
11 Ciele vyučovacieho procesu	15
12 Učebné štýly	16
13 Učebné zručnosti	17
14 Projektovanie vyučovacieho procesu.....	18
15 Moderné koncepcie vyučovacieho procesu	19

1 Klasifikácia metód výučby

Metóda je systematická postupnosť činností, ktorá smeruje k dosiahnutiu cieľa. V rámci vyučovacieho procesu zohráva problematika metód kľúčovú úlohu, a to z dôvodu, že od riešenia metódy závisí orientácia vyučovacieho procesu, činnosť učiteľa aj žiakov – a teda aj úspech pri dosiahnutí cieľov.

Vo vyučovacom procese sa pod metódou chápe zámerné usporiadanie učiva, činnosti učiteľa a žiakov, ktorá sú zamerané na dosiahnutie cieľov vyučovacieho procesu, a to pri rešpektovaní vyučovacích zásad. V pedagogickej literatúre je najčastejšie opakujúcim sa kritériom delenia metód vyučovacieho procesu **zdroj poznatkov**, podľa ktorého sa metódy rozlišujú na slovné, názorné a praktické – tieto metódy sa ďalej rozlišujú do podskupín:

1. **Slovné metódy** – zdrojom je hovorená, tlačená alebo písaná reč. Ďalej sa tieto metódy delia na:
 - a) monologické (výklad – zdrojom poznatkov je slovo učiteľa) – patrí sem rozprávanie, vysvetľovanie, opis, prednáška,
 - b) dialogické – rozhovor a beseda,
 - c) metóda práce s knihou – zdrojom poznatkov je tlačené slovo.
2. **Názorné metódy** – zdrojom poznania je živé nazeranie, patrí sem demonštrovanie, pozorovanie (učiteľ demonštruje, ukazuje predmet a žiaci ho pozorujú) a exkurzia.
3. **Praktické metódy** – zdrojom poznania je aktívna činnosť, podľa ktorej sa ďalej rozširujú na metódy riešenia úloh (laboratórne práce, grafické práce, písomné práce...) a metódy praktickej práce v odbore výcviku a v dielenských cvičeniach.

Okrem tejto klasifikácie však existujú aj ďalšie členenia metód výučby, napríklad z hľadiska **logiky** (analyticko-syntetická, indukčná, deduktívna, porovnávacia), **podľa realizácie učebno-poznávacej činnosti žiakov** (opierajú sa buď o vnútornú, alebo o vonkajšiu motiváciu žiakov) a pod.

2 Všeobecno-didaktické metódy

Turek rozlíšil nasledovné metódy:

- a) informačno-receptívna metóda,
- b) reproduktívna metóda,
- c) problémový výklad,
- d) heuristická metóda,
- e) výskumná metóda.

Informačno-receptívna metóda

Podstatou tejto metódy je, že učiteľ **oznamuje žiakom informácie v hotovej podobe** – informuje ich a žiaci tieto informácie prijímajú prostredníctvom receptorov, hlavne sluchu a zraku (počúvajú učiteľa, pozorujú ho...). Túto metódu je vhodné používať na osvojovanie vedomostí z učiva, na objavenie ktorého žiaci nemajú ešte vytvorené potrebné vedomosti a zručnosti – napríklad na úvod do nových vyučovacích predmetov, kde sa žiakom vysvetlia ciele, učivo a metódy práce. Ďalej je možné túto metódu využiť aj na osvojovanie konkrétnych vedomostí (fakty, názvy, pojmy), či na osvojovanie ťažkého a abstraktného učiva.

Konkrétnou realizáciou tejto metódy je **monológ učiteľa** (výklad, prednáška, metóda práce s knihou).

Reproduktívna metóda

Základným znakom tejto metódy je **reprodukcia, t. j. opakovanie, obnovovanie činnosti podľa vzoru učiteľa či učebnice**. Učiteľ systémom cvičení organizuje činnosť žiakov tak, aby opakovali osvojené informácie a ukázané spôsoby činnosti. Počet opakovaní závisí od náročnosti učiva a tiež od schopností žiakov. **Túto metódu je vhodné použiť na upevňovanie vedomostí, formovanie zručností a návykov** podľa vzoru, na rozvíjanie pamäti a reproduktívneho myslenia. Žiaci si tak môžu učivo osvojiť na úrovni zapamätania, porozumenia.

Konkrétne sa táto metóda realizuje predovšetkým metódou riešenia úloh a metódou rozhovoru.

Problémový výklad

Táto **metóda zvyšuje záujem žiakov o preberané učivo**. Formuje v žiakoch určité predstavy, podporuje tvorivé myslenie. Je potrebné, aby stimulovalo a riadilo myšlienkovú činnosť žiakov – a teda aby boli žiaci spoluúčastníci diskusie, objavovania. **Vo vyučovacom procese sa realizuje formou prednášky, výkladu**, ktoré sú spojené s metódami demonštrovania a pozorovania. Učivo si žiaci osvojujú na úrovni porozumenia.

Heuristická metóda

Podstatou tejto metódy je **aktívna účasť žiakov na objavovaní nových poznatkov**, t. j. na osvojovaní učiva. Realizuje sa viacerými metódami, napríklad:

- kladením otázok (ako by ste postupovali pri riešení danej úlohy?)
- demonštrovaním určitého pokusu, pričom od žiakov žiada vyvodenie záverov, odhalenie súvislostí medzi javmi,
- aplikáciou všeobecného algoritmu riešenia úloh v relatívne nových podmienkach (riešenie úlohy krok za krokom – napríklad pri riešení úloh z nového tematického celku),
- vypracovaním systémom úloh zo strany učiteľa – a to tak, že každá nasledujúca otázka vyplýva z predchádzajúcich otázok (otázky tvoria čiastkové problémy, pričom ich súhrn je riešením pôvodného problému),

Túto metódu je možné používať na osvojovanie učiva, ktoré pozostáva k príčinnodôsledkových vzťahov a na osvojovanie zovšeobecnených pojmov, ktorých osvojenie samostatnou prácou presahuje možnosti žiaka. Heuristickou metódou je možné osvojiť si učivo na všetkých úrovniach učenia.

Výskumná metóda

Typickým znakom tejto metódy je **vysoká samostatná práca žiaka – zo všetkých metód je táto úroveň najvyššia**. Činnosť žiakov sa približuje samostatnej práci vedca (v menšom rozsahu a hĺbke). Po nastolení úlohy (učiteľom, žiakmi, učiteľom v spolupráci so žiakmi) žiaci samostatne vykonávajú všetky etapy riešenia úlohy tak, aby si osvojili metódy riešenia (poznania) vcelku. Učiteľ sleduje priebeh práce žiakov, usmerňuje ich (ak je to potrebné), preveruje výsledky práce, organizuje ich hodnotenie.

Túto metódu je vhodné používať napríklad na osvojovanie učiva, ktoré pozostáva z príčinnodôsledkových (kauzálnych) vzťahov či na osvojenie všeobecných metód práce, osvojenie ktorých samostatnou prácou je v možnostiach žiakov. **Konkrétnou realizáciou metódy je hlavne metóda riešenia úloh a metóda práce s knihou.**

3 Klasifikácia metód založená na teóriách učenia

Najčastejšími koncepciami vzdelávania sú tri, a to transmisijná (behaviorálna), personálna (humanistická), sociokognitívna.

V behaviorálnych modeloch je učiteľ považovaný za sprostredkovateľa tradičných hodnôt, pričom žiak si tieto hodnoty osvojuje. Vychádza z pozitivizmu, pričom proces učenia vymedzuje ako zmenenú schopnosť systému reagovať na podnet v dôsledku predchádzajúcej skúsenosti. Základom je teda manipulácia s vonkajším prostredím (t. j. zmenou vonkajších podmienok môžeme zmeniť správanie žiaka). Hodnotenie je vnímané ako zaujatie, vyjadrenie kladného/záporného stanoviska k rôznym činnostiam a výkonom žiakov vo vyučovaní.

Humanistické modely vychádzajú z rešpektovania jedinečnosti žiaka, t. j. kladú dôraz na osobnostný rozvoj žiaka, jeho socializáciu, komunikáciu a pochopenie druhých a pod. Základom je nedirektívny individuálny prístup a seberealizácia. Zo strany učiteľa sú dôležité napríklad: úprimnosť, akceptovanie osobnosti žiaka, schopnosť pocitovo porozumieť žiakovi a pod. Učiteľ v tejto koncepcii dáva žiakovi príležitosť rozvíjať ich potenciál a tiež priestor pre spolurozhodovanie.

Vyučovacie metódy v humanistickej koncepcii vychádzajú zo snahy naučiť človeka myslieť, riešiť problémy (s dôrazom na citovú, motivačnú výchovu – a výchovu k tvorivosti a cez tvorivosť). Hodnotenie je vnímané ako prostriedok porovnávania a poznávania. Podľa Zelinu je úlohou učiteľa vypátrať potenciál žiaka a tiež hľadať v ňom pozitívne.

Sociokognitívne, resp. sociokonštruktivistické prístupy argumentujú, že človek nie je pasívny prijímateľ informácií, ktoré prichádzajú zvonku – poznanie jedinca vychádza z jeho vlastného mentálneho tvorivého úsilia a tiež vlastnej aktivity v spoločne zdieľaných každodenných praktikách (mimoškolských aj školských). Proces učenia je vnímaný ako postupné prenikanie žiaka do vlastného prostredia, a to na základe rekonštrukcie vlastného chápania sveta s realizáciou reflexie osobnej skúsenosti.

4 Organizačné formy vyučovacieho procesu

Organizačná forma vyučovacieho procesu je organizačné usporiadanie podmienok vyučovania na realizovanie obsahu vyučovania pri uplatňovaní jednej alebo viacerých metód vyučovania, vhodných učebných pomôcok a didaktických prostriedkov a pri rešpektovaní didaktických princípov. Najčastejšie sa delia podľa nasledovných kritérií:

- **počet žiakov**, ktorí sa zúčastňujú na vyučovacom procese spolu s učiteľom (individuálne, hromadné, zmiešané) – zaužívané v SR je hromadné vyučovanie (1 učiteľ – viac žiakov), ktorého tvorcom bol Komenský,
- **miesto realizácie vyučovacieho procesu** (školské – napr. vyučovacia hodina v triede; mimoškolské – domáca príprava žiakov, exkurzia),
- **stupeň samostatnosti práce žiakov vo vyučovacom procese** (individuálna, skupinová frontálna práca žiakov).

Samotnými organizačnými formami vyučovacieho procesu sú **vyučovacia hodina** (resp. vyučovacia jednotka v prípade, že vyučovanie trvá 2 alebo viacej vyučovacích hodín), **domáca príprava žiakov na vyučovanie**, **doučovanie žiakov**, **diferencované vyučovanie** (žiaci sa v ňom zoskupujú podľa určitých kritérií tak, aby bol vyučovací proces čo najviac efektívny) a **exkurzia** (môže byť napr. tematická, komplexná, komplexná medzipredmetová).

V zahraničí existujú odlišné formy vyučovacieho procesu, než aké existujú v SR – napríklad vo Freinetovskej škole je základným princípom pracovná aktivita žiakov, vo Waldorfskej škole sa vyučovanie realizuje v časových blokoch (epochách), o obsahu učiva rozhoduje učiteľ spolu so žiakmi a pod.

5 Didaktické zásady

Didaktické zásady sú požiadavky, ktorými sa má riadiť vyučovacia činnosť učiteľa, učebná činnosť žiaka, výber učiva, metód, foriem i materiálnych prostriedkov výučby, a to tak, aby sa čo najviac efektívne dosiahli ciele výučby. Zároveň ide o najvšeobecnejšie a najdôležitejšie požiadavky, ktoré v súlade s cieľmi a zákonitosťami vyučovacieho procesu určujú jeho charakter, usmerňujú jeho vznik, priebeh, výsledky. V praxi ide o tieto zásady:

- **zásada vytvorenia optimálnych podmienok pre vyučovací proces,**
- zásada primeranosti a individuálneho prístupu,
- zásada vedeckosti,
- **zásada spojenia školy so životom, teórie s praxou,**
- **zásada názornosti,**
- zásada motivácie, uvedomelosti a aktivity,
- zásada sústavnosti a postupnosti,
- zásada trvácnosti a operatívneho výsledkov vyučovacieho procesu.

Zásada vytvorenia optimálnych podmienok pre vyučovací proces

Ide o požiadavku, v ktorej je vyjadrená potreba zabezpečenia čo najpriaznivejších a najvhodnejších organizačných, hygienických, psychologických a ergonomických podmienok na realizovanie vyučovacieho procesu. V praxi to znamená, že žiaci by mali mať vopred k dispozícii napríklad ciele vyučovania jednotlivých predmetov, rozvrh hodín, literatúru a pod. Vyučovanie by malo prebiehať v odborných učebniach s dostatkom didaktickej techniky a učebných pomôcok. V priebehu vyučovania je zároveň dôležité dosiahnuť pozitívny vzťah medzi učiteľom a žiakmi (vyznačujúci sa demokratiou, humanizmom, dôverou, úctou a zároveň náročnosťou na žiakov).

Zásada spojenia školy so životom, teórie s praxou

Táto zásada vyžaduje zaraďovanie takých vyučovacích predmetov do učebných plánov, ktoré zabezpečia spojenie teoretických poznatkov s efektívnou prípravou pre život a na výkon povolania. Je potrebné spájať teoretické poznatky s riešením praktických úloh, ktoré dokážu praktický význam osvojovaného učiva. Poznatky je potrebné osvojovať systematicky (zásada sústavnosti a postupnosti). Následne je osvojené poznatky použiť v praxi – využiť ich na pretvorenie okolitých javov a procesov.

Zásada názornosti

Táto zásada sa prejavuje tak, že učiteľ používa vo vyučovacom procese názorné učebné pomôcky a príslušnú didaktickú techniku tak, aby si žiaci vytvárali správne a presné predstavy a obrazy o jednotlivých predmetoch a javoch. Veľmi dôležité je to najmä pri vyučovaní prírodovedných a technických predmetov – tam je dôležitá materiálna činnosť, kde žiaci manipulujú s reáliami alebo ich modelmi a tým majú možnosť utvoriť si konkrétne predstavy. Nedostatok materializácie negatívne ovplyvňuje osvojovanie si nových činností.

Zároveň je dôležité, aby učebnú pomôcku nemal k dispozícii len učiteľ, ale aj každý žiak, resp. aspoň malé skupiny žiakov tak, aby touto pomôckou mohli manipulovať.

Je veľmi dôležité, aby zásada názornosti nebola realizovaná nadmerne – dôvodom je zabrzdenie rozvoja abstraktného myslenia žiakov. Je preto dôležité, aby učiteľ dbal na správny pomer abstraktného a názorného, konkrétneho a zovšeobecného. Uvedený pomer závisí od viacerých činiteľov, predovšetkým od cieľov, charakteru učiva a osobností žiakov.

6 Osobnosť učiteľa, typológia, vyučovacie štýly

Podľa E. Caselmanna sa rozlišujú dva druhy učiteľov, a to učiteľ **logotrop** (orientovaný na učivo) a **pajdotrop** (sústredzuje sa na žiakov, rešpektuje ich vekové a individuálne osobitosti). Tieto dva základné druhy sa ďalej delia na:

- **učiteľ logotrop – filozoficky orientovaný** – snaží sa utvárať a prehĺbovať svoj svetonázor, chce k tomu vychovávať aj svojich žiakov; na žiakov vplýva veľmi sugestívne,
- **učiteľ logotrop – odborne vedecky zameraný** – sústredí sa na svoj vyučovací predmet, ktorý považuje za najviac dôležitý, snaží sa pre tento predmet získať aj svojich žiakov; je síce dobrý v oblasti vzdelávania, ale v oblasti výchovy je už menej dobrý,
- **učiteľ pajdotrop – individuálne psychologicky zameraný** – zaujíma sa o jednotlivých žiakov, ich problémy, snaží sa ich získať a pochopiť,
- **učiteľ pajdotrop – všeobecne psychologicky zameraný** – stredobodom jeho záujmu sú žiaci všeobecne, nie jednotliví žiaci.

Vyučovacie štýly sa podľa klímy na výučbe, spôsobu riadenia výučby a vzťahu k žiakom delia na autoritatívny, demokratický, liberálny a nevyhranený vyučovací štýl:

1. **Autoritatívny vyučovací štýl** – učiteľ si sám určí, čo bude vyučovať a tiež to, čo majú robiť žiaci (t. j. bez poznania ich názorov a bez spolupráce so žiakmi), učiteľ dominuje vo vyučovaní, prevláda jeho monológ, od žiakov má odstup. Žiaci tento typ učiteľa považujú za prísneho, málo tolerantného, mnohí sa ho boja, no rešpektujú ho.
2. **Demokratický vyučovací štýl** – učiteľ robí pravidelnú sebareflexiu, zisťuje názory žiakov na svoje učiteľské pôsobenie, pripúšťa diskusiu, rešpektuje žiakov. Zaujíma sa o problémy žiakov, je tolerantný, pomáha im. Žiaci si tento typ učiteľa vážia, majú ho radi.
3. **Liberálny vyučovací štýl** – učiteľ si plní svoje povinnosti, no je „mäkký“ a nerozhodný, čo žiaci zvyknú využívať (odpisujú, bavia sa na hodinách a pod.). Disciplína na výučbe býva uvoľnená. Žiaci tento typ učiteľa majú radi, no nie vždy ho rešpektujú.
4. **Nevyhranený vyučovací štýl** – typický je pre začínajúceho učiteľa, ktorí sa iba hľadajú, je nevyhranený. V závislosti od situácie sa učiteľ snaží byť autoritatívny, inokedy liberálny alebo demokratický.

7 Učebné pomôcky – funkcie a požiadavky kladené na učebné pomôcky

Učebné pomôcky a didaktická technika majú nezastupiteľné miesto vo všetkých etapách vyučovacieho procesu. Zároveň majú viaceré **funkcie**, a to: **informačná, precvičovacia, aplikačná, kontrolná, motivačná, spätnoväzbová**. Ďalšie dôležité funkcie sú aj:

- a) **výchovná funkcia** – pomáhajú pri utváraní postojev žiaka, ich vzťahu k svetu, k spoločnosti, ďalej napríklad pomáhajú žiakovi budovať pozitívny vzťah k vyučovaciemu predmetu a pod.,
- b) **rozvíjajúca funkcia** – učebné pomôcky prispievajú k rozvoju osobnosti žiaka, ich schopností (kognitívnych, komunikatívnych a pod.), podporujú flexibilitu žiaka (t. j. aby sa dokázal pružne prispôbiť podmienkam života),
- c) **racionalizačná funkcia** – učebné pomôcky zintenzívňujú vyučovací proces, a teda vytvárajú predpoklady na jeho skvalitnenie, zefektívnenie (čiže šetria čas, ktorý žiaci venujú rutinným prácam, pričom tento čas je možné využiť na dôkladnejšie a hlbšie pochopenie učiva).

Učebná pomôcka musí zároveň spĺňať viaceré **požiadavky**, predovšetkým:

- **ergonomické** – učebná pomôcka má prihliadať na psychofyzologické osobitosti učiteľa aj žiakov, na osobitosti obsahu ich činnosti, tiež musí rešpektovať bezpečnosť pri práci,
- **estetické** – vonkajšia úprava rozvíjajúca zdravý estetický vkus žiaka,
- **technické** – učebná pomôcka musí byť po technickej stránke spoľahlivá, bezpečná, pri jej výrobe musia byť použité progresívne materiály a pod.,
- **ekonomické** – dôležitá je aj prístupnosť učebnej pomôcky (nadobúdacia aj prevádzková), a to pri zachovaní pedagogickej účinnosti a technickej spoľahlivosti.

Ideálom je taká učebná pomôcka, ktorej pedagogický a technický efekt bude čo najväčší a náklady na výrobu a prevádzku budú čo najnižšie.

8 Materiálne didaktické prostriedky

Materiálne didaktické prostriedky sa delia na učebné pomôcky, didaktickú techniku a vyučovacie makrointeriéry a mikrointeriéry. Didaktická technika a učebné pomôcky sa zvyknú nazývať aj technické vyučovacie prostriedky. Medzi základné skupiny učebných pomôcok patria:

- **reálie, t. j. pôvodné predmety** – prírodniny v pôvodnom stave (nerasty, živočíchy...), upravené prírodniny (preparáty, vypchávkavy...), výrobky v pôvodnom stave (vzorky, nástroje), upravené výrobky (stavebnice),
- **modely** – trojrozmerné pomôcky, na rozdiel od pôvodných predmetov sú zmenšené (zámerne zjednodušené),
- **dvojrozmerné zobrazenia** – sprístupňujú predmety a javy konkrétne alebo v grafickom znázornení, napr. obrazy, fotografie, mapy; môžu byť využité aj pomocou didaktickej techniky (veľkoplošné diapozitívy),
- **zvukové pomôcky** – film, CD a pod.
- **textové pomôcky** – učebnice, učebné texty, pracovné materiály (pracovné zošity, návody a pod.),
- **relácie a programy sprostredkované didaktickou technikou** (videoprogramy, relácie v školskom rozhlase a pod.),
- **špeciálne pomôcky** (experimentálna súprava, pracovná pomôcka v školskom laboratóriu a pod.).

Význam materiálnych didaktických prostriedkov je taký, že pomáhajú vytvárať presnejšie predstavy (podporujú názornosť), tiež predstavujú zdroj vedomostí, zručností, návykov, zjednodušujú pochopiť abstraktné prvky učiva, prispievajú k rozvoju myslenia žiaka. **Praktický význam učiva a aplikácia vedomostí teda nie je možná bez materiálnych didaktických prostriedkov.**

9 Kurikulum, štandardy

Kurikulum

Kurikulum môžeme chápať buď ako vzdelávací program, projekt, plán vzdelávania, alebo ako vlastný vyučovací proces, jeho obsah a priebeh.

Kurikulum ako vzdelávací program (projekt, plán vzdelávania)

Zahŕňa všetky pedagogické dokumenty, ktoré sú zamerané na plánovanie, projektovanie vzdelávania. V praxi ide o učebné osnovy, obsahy vzdelávania, vzdelávacie programy, učebné plány, časovo-tematické plány vyučovania, písomné prípravy na vyučovacie jednotky. Kurikulum je preto potrebné spojiť s ďalším špecifikujúcim slovom (napr. kurikulum študijného odboru, kurikulum predmetu a pod.) – aby bolo jasné, na čo presne sa dané kurikulum vzťahuje.

Kurikulum nemá obsahovať výlučne určenie obsahu a časového rozsahu učiva, ale aj ciele, metódy, organizačné formy a materiálne prostriedky vyučovania a tiež minimálne akceptovateľné požiadavky na výsledky vyučovania (t. j. štandardy).

Kurikulum ako vlastný vyučovací proces sa terminologicky rozlišuje na formálne, neformálne a skryté kurikulum:

- a) **formálne** – predstavuje komplexný projekt cieľov, učiva, prostriedkov a organizácie vyučovacieho procesu (čiže približne to, čo predpisujú učebné plány/učebné osnovy),
- b) **neformálne** – zahŕňa aktivity, skúsenosti žiakov v mimotriednych a mimoškolských aktivitách, ktoré organizuje škola (exkurzie, súťaže a pod.),
- c) **skryté** – ide o skúsenosti žiakov, ktoré nie sú obsiahnuté vo formálnom ani neformálnom kurikule, vznikajú náhodne, nesystematicky ako napr. výsledok klímy školy, sociálnej interakcie žiakov v triede a pod.

Vzdelávacie štandardy

Ide o súbor požiadaviek na žiaka, ktorých úspešné zvládnutie im umožní postúpiť na ďalší stupeň vzdelávania, t. j. špecifikovanie toho, čo by mal žiak dosiahnuť, vykonať, aby získal osvedčenie o získaní príslušného vzdelania. Ide teda o výstupný štandard (môže sa vzťahovať aj na učivo jedného predmetu či tematického celku – môže ísť aj o etapový štandard).

V rámci vzdelávacích štandardov sa rozlišujú:

1. **Obsahový štandard** – mal by obsahovať základné učivo a tiež aspoň orientačnú časovú dotáciu (na osvojenie základného učiva sa odporúča vymedziť cca 50-60% celkového vyučovacieho času. Ide skôr o záväzok pre učiteľa.
2. **Výkonový štandard** – mal by obsahovať špecifické/konkrétne ciele vyučovacieho procesu (tzv. cieľový štandard). Ide o normu pre žiaka.

Pri tvorbe štandardov je potrebné realizovať viaceré hlavné činnosti, medzi ktoré patrí najmä výber jednotky učiva a jeho špecifikácia, výber základného a rozširujúceho učiva, určenie obsahového a výkonového štandardu, tvorba meracích prostriedkov na overenie výkonových štandardov (didaktické testy, testy osobnosti...), verifikácia štandardov a meracích prostriedkov v praxi, korekcia štandardov a ich definitívna úprava.

10 Skúšanie a hodnotenie

Sú mimoriadne dôležité, keďže rozhodujú o ďalšom osude žiaka a zároveň zasahujú do sebavedomia človeka. Skúšanie a hodnotenie predstavujú kontrolu vyučovacieho procesu, pričom jeho súčasťou môže byť klasifikácia.

Skúšanie a hodnotenie plnia viaceré funkcie, napríklad kontrolnú (určujú mieru vedomostí žiaka), motivačnú (udržiavanie a zvyšovanie študijnej aktivity žiakov), výchovnú (formovanie pozitívnych vlastností a postojov žiaka; eliminácia negatívnych vlastností), rozvíjajúcu (rozvoj schopnosti sebakontroly žiaka), spätnoväzbovú (vnútorná spätná väzba pre žiaka, vonkajšia spätná väzba pre učiteľa).

Skúšanie môže byť realizované viacerými metódami a formami:

- a) **podľa spôsobu vyjadrenia žiaka** môže byť skúšanie ústne, písomné, praktické,
- b) **podľa počtu súčasne skúšaných žiakov** – individuálne, skupinové (3-5 žiakov), hromadné (skúšanie všetkých žiakov naraz),
- c) **podľa časového zaradenia a funkcie** sa rozoznávajú napríklad prijímacie skúšky, priebežné skúšanie, súhrnné skúšanie, záverečné skúšky, opravné skúšky a pod.

Hodnotenie sa rozlišuje na:

- **NR hodnotenie** (hodnotenie relatívneho výkonu žiaka, t. j. jeho výkon je porovnávaný s výkonmi iných žiakov),
- **CR hodnotenie** (overujúce, žiak je porovnávaný so stanovenou normou),
- **individualizované hodnotenie** (žiak je porovnávaný s úrovňou vlastných schopností, s vlastným predchádzajúcim výkonom; hodnotenie používané predovšetkým v alternatívnom školstve).

Existujú však aj iné druhy hodnotenia. Napríklad podľa toho, či žiaci vedia, že sú hodnotení, sa rozlišuje **formálne a neformálne hodnotenie**. Zatiaľ, čo v prípade formálneho hodnotenia sú žiaci vopred upozornení na to, že budú hodnotení a vopred majú čas si učivo zopakovať, v prípade neformálneho hodnotenia sú žiaci hodnotení napríklad na základe aktivity.

Hodnotenie je možné deliť aj z pohľadu času, kde sa rozlišuje hodnotenie **priebežné** (žiak je klasifikovaný priebežne, a to viackrát) a **záverečné** (žiak je hodnotený jednorazovo, a to na konci klasifikačného obdobia).

11 Ciele vyučovacieho procesu

Ciele výchovy a vzdelávania sa rozlišujú na všeobecné (vyjadrujú určitý ideál výchovy), **čiastkové** (napr. ciele jednotlivých typov škôl, ciele študijných odborov a pod.) a **špecifické** ciele vyučovacieho procesu (ciele vyučovacích predmetov a pod.)

Špecifické ciele vyučovacieho procesu majú definovať taký stav žiaka, ktorý sa má dosiahnuť na konci vyučovacieho procesu, t. j. čo konkrétne má žiak vedieť, čo sa má naučiť, čo si má osvojiť (zručnosti, návyky, do akej hĺbky, za akých podmienok). Podľa psychických procesov učiacich sa žiakov sa tieto ciele rozlišujú na:

1. **Kognitívne (poznávacie)**, zahŕňajúce oblasť vedomostí, intelektuálnych zručností, poznávacích schopností a pod. Pri vzdelávaní prevládajú – ide teda o vzdelávacie ciele.
2. **Afektívne ciele** zahŕňajú citovú oblasť (postoje), hodnotovú orientáciu žiaka. Ich dosahovanie je hlavný zámer výchovy – ide teda o výchovné ciele.
3. **Psychomotorické ciele** zahŕňajú oblasť motorických zručností, návykov za účasti psychických procesov. Dominujú predovšetkým v praktickom vyučovaní – ide o výcvikové ciele.

Je veľmi dôležité, aby ciele vyučovacieho procesu spĺňali viaceré požiadavky, predovšetkým **konzistentnosť** (t. j. aby nižšie ciele boli podriadené vyšším cieľom), primeranosť (aby ciele boli v súlade s možnosťami a schopnosťami žiakov a učiteľov), **jednoznačnosť** (aby boli formulované jednoznačne, bez viacznačného zmyslu), **kontrolovateľnosť** (t. j. tak, aby bolo možné ich merať a rozhodnúť, do akej miery boli ciele dosiahnuté).

12 Učebné štýly

Učebný štýl predstavuje súhrn postupov, ktoré jednotlivec v určitom období preferuje pri učení sa. Jednotlivcovi môže učebný štýl pomôcť dosiahnuť dobré výsledky pri učení sa určitého typu učiva a tiež v určitej pedagogickej situácii, zároveň však môže komplikovať dosahovanie dobrého výsledku pri učení sa iného typu učiva (t. j. v inej pedagogickej situácii – keď mu môže pomôcť iný typ učebného štýlu).

Turek uvádza viaceré členenia učebných štýlov:

- **učebné štýly klasifikované podľa zmyslových preferencií** (tzv. VARK – vizuálny/zrakový, auditívny/sluchový, verbálny/slovný, kinestetický/pohybový),
- **podľa prevažujúcich druhov inteligencie** sa učebné štýly delia na lingvistický (jazykový, rečový, verbálny), logicko-matematický, priestorový, telesno-kinestetický (fyzický/pohybový), muzikálny (hudobný), interpersonálny, intrapersonálny, prírodný,
- učebné štýly je možné rozdeliť aj podľa toho, ako žiak vníma realitu (t. j. ako prijíma informácie – učivo) a spôsobu, ako ho spracúva. D. A. Kolb v uvedenej súvislosti rozdelil žiakov na 4 typy, a to na dynamických (akomodátor), novátorských (divergátor), praktických (konvergátor), analytických (asimilátor).

13 Učebné zručnosti

Ide o efektívne používanie postupov, činností a techník učenia sa na splnenie učebných úloh. Učebná úloha je aktivita určená na pomoc žiakom, aby dosiahli študijné ciele (naučili sa učivo a vedeli ho aplikovať).

Medzi najčastejšie používané kritériá delenia učebných zručností patrí postupnosť procesu učenia, kde sa rozoznávajú:

- a) **zručnosti súvisiace s prípravou na učenie** (zabezpečenie si relevantných zdrojov na učenie, vytvorenie si optimálnych podmienok na učenie a tiež manažment času),
- b) **zručnosti súvisiace s procesom učenia sa** (aktivita na vyučovaní, racionalita, samostatná príprava na učenie),
- c) **zručnosti súvisiace s kontrolou učenia sa** (efektívna príprava na skúšanie a ich úspešné zvládanie).

Turek v rámci učebných zručností uvádza tzv. metódu podrobného štúdia, ktorá pozostáva z viacerých krokov. Ide o:

- prečítanie celého textu naraz (cieľom je zorientovať sa v danom texte),
- opakované čítanie textu, jeho rozčlenenie na viaceré (relatívne) samostatné celky),
- vyčlenenie oporných bodov v texte spojené s pochopením všetkých slov a výrazov (v rámci vyčlenených mikrotém),
- vyjadrenie oporných bodov vlastnými slovami (tento krok sa odporúča vykonať písomne),
- redukcia mikrotém na oporné body (vyjadrenie hlavných myšlienok z textu vlastnými slovami),
- štúdium obrázkov, schém, grafov a fotografií (pokiaľ sú súčasťou textu a nemajú výlučne ilustratívnu funkciu, je dobré si ich opätovne nakresliť),
- spracovanie konspektu, opakovanie si celého textu nahlas,
- hlasné opakovanie textu dovtedy, kým ho žiak nevie celý (bez nahliadnutia do pomôcok),
- tiché opakovanie naučeného textu (bez nahliadnutia do pomôcok).

14 Projektovanie vyučovacieho procesu

Projektovanie, resp. príprava vyučovacieho procesu je dvojaká, a to **dlhodobá a krátkodobá**.

Dlhodobá príprava pozostáva z prípravy na výkon učiteľskej profesie (t. j. ešte počas štúdia učiteľa). Príprava učiteľa je realizovaná aj **sústavným vzdelávaním**.

Okrem toho pozostáva dlhodobá príprava aj z prípravy učiteľa na školský rok. To znamená, že učiteľ sa na vyučovací proces pripravuje v časovom predstihu – na začiatku školského roka. Patrí sem napríklad preštudovanie pedagogických a organizačných pokynov, oboznámenie sa s úlohami na aktuálny školský rok, preštudovanie učebných osnov, štúdium dokumentácie žiakov (o ich predchádzajúcich dosiahnutých výsledkoch a pod.). Štúdium týchto dokumentov, v rámci dlhodobej prípravy učiteľa, má vyústiť do spracovania **tematického plánu**.

Krátkodobá príprava učiteľa na vyučovanie znamená prípravu na konkrétnu vyučovaciu hodinu (vychádzku, exkurziu a pod.). Formu prípravy nestanovuje žiadny predpis. Vo všeobecnosti je však odporúčaná písomná príprava na vyučovaciu hodinu, a to predovšetkým začínajúcim učiteľom. **Štruktúra prípravy na vyučovací proces je približne nasledovná:**

- základné údaje o vyučovacej hodine (dátum, vyučovací predmet, trieda),
- vypísanie častí preberaného tematického celku,
- využitie učebných pomôcok, didaktickej techniky,
- zedefinovanie výchovnovzdelávacích cieľov pre vyučovaciu hodinu (vychádzku a pod.),
- priebeh/realizačná fáza vyučovacej hodiny,
- zadanie domácich úloh, zhodnotenie a ukončenie vyučovacej hodiny.

15 Moderné koncepcie vyučovacieho procesu

Medzi moderné koncepcie vyučovacieho procesu patrí napríklad kooperatívne vyučovanie, problémové vyučovanie, projektové vyučovanie, globálna výchova, konštruktivizmus, činnostné vyučovanie, elektronické vzdelávanie (e-learning), dištančné/pružné vzdelávanie.

Problémové vyučovanie

Ide o veľmi rozšírenú koncepciu vyučovania. Vo všeobecnosti môže zahŕňať viaceré postupy a stratégie, napríklad tvorivé vyučovanie, heuristické vyučovanie, discovery learning (učenie objavovaním) a pod.

Pri **problémovom vyučovaní učiteľ nesprostredkuje žiakom žiadne poznatky, ale stavia pred žiakov úlohy, ktoré je potrebné vyriešiť** (t. j. obsahujú neznáme vedomosti, spôsoby činnosti a pod.). Učiteľ žiakov motivuje, usmerňuje, hľadá spôsoby a prostriedky riešenia úloh. Čiže žiak ako keby sám objavuje poznatky – a to práve riešením problémových úloh, ktoré sú vytýčené učiteľom, prípadne na ktoré žiak prichádza sám.

Výhodou je vznik problémovej situácie – t. j. situácie, v ktorej vzniká myslenie (človek naráža na niečo neznáme). Okrem toho musí problémová úloha obsahovať aj motivačnú stránku (žiak musí mať záujem odstrániť uvedomené protirečenie) a predmetovo-obsahovú, t. j. je dôležité, aby už mal určité vedomosti a zručnosti na to, aby dokázal s obsahom (problémom) manipulovať.

Samotná problémová úloha môže mať rôznu podobu, napríklad otázku, zadanie, projekt, môže ísť o praktickú úlohu a pod. Je dôležité, aby problémová úloha bola spätá s osvojovaným učivom, vychádzala zo životnej situácie (veľmi dobre motivovala žiaka vyriešiť ju), obsahovala problémovú situáciu a zároveň, aby úloha zodpovedala ich intelektuálnym možnostiam.

Projektové vyučovanie

Projektové vyučovanie vzniklo pôvodne ako prostriedok humanizácie a demokratizácie školy. Projekty môžu navrhovať samotní žiaci (žiacke projekty), učitelia (projekty pripravené učiteľom) alebo kombinovane. Niekedy sa namiesto projektového vyučovania používa aj termín projektová metóda – ide o vyučovaciu metódu, pri ktorej sú žiaci vedení k riešeniu komplexných problémov a získavajú tak skúsenosti pomocou praktických činností a experimentovaním.

Z pohľadu **cieľov** môže byť projektové vyučovanie:

- **problémové**, kde je cieľom riešenie problému,
- **konštrukčné**, kde je cieľom niečo vytvoriť, skonštruovať,
- **hodnotiace** (cieľom je skúmať, porovnávať),
- **drilové**, kde je cieľom nácvik zručností, vyhľadávanie potrebných informácií.

Z pohľadu **počtu riešiteľov** sa projekty rozdeľujú na individuálne, skupinové, z pohľadu **času** môže ísť o projekty krátkodobé/dlhodobé, **podľa miesta realizácie projektu** sú projekty školské, domáce, kombinované.

Elektronické vzdelávanie

Ide o tzv. **e-learning – učenie realizované prostredníctvom počítača alebo iných IKT** (notebook, tablet a pod.). V rámci e-learningu je možné rozlíšiť dva základné typy, a to:

1. **Synchrónne vyučovanie** (živá, v reálnom čase vedená výučba) – môže byť realizovaná napr. ako videokonferencia, cez chat a pod. Učiteľ môže improvizovať, má priamy kontakt so žiakom, ktorý mu zároveň môže klásť otázky.
2. **Asynchrónne vyučovanie** (samoštúdium prostredníctvom IKT) – nie je tu priamy kontakt s vyučujúcim, žiak nie je závislý na učiteľovi, študuje vlastným tempom; výhodou je jednoduché riadenie a štandardizácia. Je výhodná pre veľký počet žiakov.